

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

HE 21/2026 vp
24.3.2026

Rikosuhripäivystys (RIKU) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle työperäistä hyväksikäyttöä koskevan lainsäädännön muuttamiseksi. Rikosuhripäivystyksessä toimii ihmiskaupan ja sen lähirikosten uhrien erityistukipalvelu, joka palveli vuonna 2025 yhteensä 1475 asiakasta, joista 322 vuoden aikana tulleet uusia asiakkaita. Kaikki olivat joutuneet mahdollisen hyväksikäyttörikoksen uhriksi Suomessa ja heistä noin 80 % työssään.

Kuten toimimme esille aiheesta laadittua työryhmämietintöä koskevassa lausunnossamme, kannattamme lakiesitystä etenkin sillä perusteella, että kiskonnantapaiseen työsyryntään liittyvän syrjintäelementin tulkintaan liittyy huomattavia haasteita ja lakimuutoksella voi olla oikeustilaa selkeyttävä ja täten työperäisen hyväksikäytön tunnistamista edesauttava vaikutus. Vaikka moni HE-luonnosvaiheessa esittämistämme huolista on huomioitu tässä lopullisessa hallituksen esityksessä ja säädöskohtaisia perusteluja on tarkennettu verrattuna HE-luonnoksena toimineeseen työryhmämietintöön, sisältyy esitykseen näkemyksemme mukaan edelleen joitain sellaisia seikkoja, jotka voivat vaikeuttaa tunnusmerkistön tulkintaa tai muodostua käytännössä ongelmallisiksi uhrin oikeuksien toteutumisen kannalta ja pahimmassa tapauksessa johtaa siihen, että työperäiseen hyväksikäyttöön puuttuminen esityksen tavoitteen vastaisesti vaikeutuu.

Kiskonta työelämässä

Riippuvainen asema

Esityksessä (s. 62) todetaan tunnusmerkistöön sisältyvän riippuvaisen aseman osalta, että "[r]iippuvainen asema voisi olla seurausta esimerkiksi sukulaisuus- tai perhesuhteesta, velkasuhteesta tai suoraan itse työhön, kuten siihen kytköksissä olevaan oleskelulupa- tai liittävistä riippuvaisuudesta (mikäli asiassa ei olisi kyse ihmiskaupasta). **Palvelussuhde itsessään ei kuitenkaan automaattisesti merkitsisi työntekijän riippuvaista asemaa tunnusmerkistössä tarkoitetulla tavalla. Rangaistavuus edellyttäisi sen sijaan sitä, että käsillä olisi tavanomaisesta palvelussuhteesta tai tilanteesta poikkeavia olosuhteita, joiden myötä työntekijä olisi riippuvainen palvelussuhteesta tai työnantajasta.**"

Ihmiskaupan kriminalisointia koskevan hallituksen esityksen HE 34/2004 vp perusteluissa (s. 93) ei vastaavaa rajausta ole tehty, vaan esityksessä todetaan, että "[i]hmiskaupan kohteen riippuvainen asema voi johtua esimerkiksi perhe-, sukulaisuus-, **työ**-, vuokra- tai velkasuhteesta taikka oleskelusta jossain laitoksessa." Edes ihmiskauppana käsiteltävissä tapauksissa ei ole tähän mennessä edellytetty tavanomaisesta palvelussuhteesta poikkeavien olosuhteiden näyttämistä toteen työntekijän työnantajasta riippuvaisen aseman toteamiseksi.

Oikeusministeriön vakavaan alipalkkaukseen perustuvaa työntekijöiden hyväksikäyttöä koskevassa selvityksessä¹ (s. 38) todetaan, että "[i]hmiskauppa eroaa tarkoitukseltaan ja suojaintressiltään kiskonnasta sekä kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Jussi Tapani onkin korostanut, että ihmiskauppaan liittyy erityispiirteitä, joiden vuoksi riippuvaiselle asemalle saatetaan sen kontekstissa antaa laajempi merkityssisältö kuin kiskontarikoksessa. Ihmiskauppa on kuitenkin selvästi vakavampi rikos kuin kiskonta tai kiskonnantapainen työsyryntä. Tämä puoltaa tulkintaa, että **kiskonnassa kuten myös kiskonnantapaisessa työsyrynnässä vähäisempikin riippuvuussuhde voi riittää tunnusmerkistön täyttymiseen kuin ihmiskaupparikoksessa.**" Käytännössä esityksessä ehdotetaan kuitenkin päinvastaista.

Rikosuhripäivystys ei tämä huomioiden pidä perusteltuna itse työsuhdetta vahvemman riippuvaisuussuhteen edellyttämistä kiskonnan työelämässä kohdalla, etenkin huomioiden sen, että säännöksellä ei kriminalisoida itse riippuvuussuhdetta, vaan sen hyväksikäyttäminen epäsuhtaisen taloudellisen edun hankkimiseksi. Mikäli tämä hallituksen esityksen tulkinta riippuvaisen aseman täyttymisestä jää voimaan, voi se johtaa jopa siihen, että lakimuutos johtaa tavoitteensa vastaisesti työperäiseen hyväksikäyttöön puuttumisen vaikeutumiseen nykytilaan verrattuna.

Selvä epäsuhta

Toimme työryhmämietintöä koskevassa lausunnossamme esille sen, että esitys vaikutti näkemyksemme mukaan nojaavan useiden tunnusmerkistöseikkojen tulkinnan osalta ajatukseen ”rikoslainsäädännössä vakiintuneista käsitteistä” ja olemassa olevasta oikeuskäytännöstä sekä siihen olettamukseen, että muutoksen jälkeen ohjaavaa ja tulkintakäytäntöjä selkeyttävää oikeuskäytäntöä syntyisi huomattavissa määrin lisää. Tässä yhteydessä toimme esille sen asiakastyössämme selvästi havaittavan ongelman, että tunnusmerkistötekijöiden vaihtelevaa tulkintaa esiintyy etenkin esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa, minkä vuoksi monet niistä tapauksista, joiden osalta ohjaava oikeuskäytäntö olisi tarpeen, eivät koskaan päädy tuomioistuimeen tai edes syyteharkintaan, eikä relevanttia oikeuskäytäntöä pääse syntymään. Tunnusmerkistöjen heikon tunnettisuuden vuoksi vielä viime vuosinakin rikosilmoitusta poliisille tekemään menneitä asiakkaitamme on ohjattu poliisista esimerkiksi ammattiliittoon, vaikka myöhemmin asian ohjaututtua uudelleen poliisille esimerkiksi RIKUn kautta on todettu räikeitäkin hyväksikäyttötapauksia, jotka ovat saattaneet edetä syytteeseen ja myös tuomioon.

Esimerkkinä tällaisesta vakiintuneena pidetystä käsitteestä pidimme ”selvää epäsuhtaa” ja peräänkuulutimme säädöskohtaisiin perusteluihin tarkempaa ja erilaisia esimerkkejä sisältävää pohdintaa siitä, millaisissa tilanteissa saadun edun voidaan katsoa olevan selvässä epäsuhdassa vastikkeeseen nähden. Ehdotuksemme on vastattu esityksessä (s. 55), että perusteluissa on annettu kiskontasäännöksen lähtökohtia tarkentavia tulkintakriteerejä, mutta tarkempia kiinteitä kriteerejä ei ole ”tapauskohtaisen harkinnan merkitys huomioiden tarkoituksenmukaista antaa.” Näkemyksemme mukaan on erityisen tärkeää välttää mahdollisia tulkintaepäselvyyksiä tässä ehdotetussa lainsäädännössä, huomioiden erityisesti se, että pääasiallinen perustelu sen säätämislle on ollut käytännön haasteet syrjintäkäsittelyn soveltamisessa, vaikka tätä käsitettä voi periaatteessa pitää melko samalla tavalla vakiintuneena kuin esimerkiksi juuri selvän epäsuhtaan käsitettä. Esityksessä on mainittu erityisen ongelmallisina tulkinta ne tapaukset, joissa syrjintävertailukohdetta ei löydy samalta työpaikalta, vaikka voi katsoa olevan sekä oikeuskäytännössä että oikeuskirjallisuudessa vakiintunut käsitys, että syrjinnän katsotaan yhdenvertaisuuslain 10 §:n kanssa yhdenmukaisesti toteutuneen ”jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa”.

Esityksen nykytilaa ja voimassa olevaa kiskontapykälää käsittelevässä osiossa (s. 16) on täsmennetty esimerkiksi, että ”[o]ikeustieteessä on katsottu, että kymmenissä euroissa mitattava taloudellinen etu voi olla selvässä epäsuhteessa suoritukseen nähden esimerkiksi silloin, kun käytetään hyväksi toisen hädänalaista tilaa” kun taas OM:n vakavaa alipalkkausta koskevassa selvityksessä (s. 47) todetaan, että ”[h]yväksikäytön vakavuus voi kompensoida tiettyssä määrin sitä, ettei taloudellinen etu muodostu euromäärällisesti suureksi. Jos hyväksikäyttö on vakavampaa, näyttäisi selvältä, että sadoissa euroissa mitattava taloudellinen etu riittää täyttämään vaatimuksen selvästä epäsuhtaisuudesta.” Kyseisen kaltaiset esimerkit olisivat mielestämme olleet tärkeitä lisätä myös kiskontaa työelämässä koskevan säännöksen perusteluihin tulkintaerojen syntymisen välttämiseksi.

Rikosuhripäivystys pitääkin tärkeänä, että valiokunta tarkentaa mietinnössään ”selvän epäsuhtaan” tunnusmerkistötekijän osalta sen tulkinassa huomioitavia seikkoja merkittävien esimerkiksi alueellisten tai tutkinnanjohtajakohtaisten erojen syntymisen estämiseksi.

Asiakastyössämme olemme säännöllisesti nähneet tapauksia, joissa työnantaja on jättänyt monille työntekijöille vain pienen osan palkasta maksamatta tai säännöllisesti purkaa työsuhteita koeajalla hyvin lyhyen työskentelyn jälkeen, eikä maksa palkkaa lainkaan. Tällaisissa tapauksissa vaikuttaa usein olevan kyse suunnitelmallisesta ja kokonaisuutena taloudellisesti erittäin tuottoisasta toiminnasta. Jos kuitenkin yksittäisen uhrin kohdalla palkkasaatava jää pieneksi, voi esimerkiksi esitutkintaviranomainen katsoa, ettei rangaistavuuskynnys (joka kiskonnan työelämässä osalta olisi ”selvä epäsuhta”) täyty, jolloin esitutkintaa ei lainkaan aloiteta, vaikka mahdollinen kokonaisrikoshyöty olisikin suuri ja tulkinassa voisi paljastua laajamittaista, suunnitelmallista ja useisiin uhreihin kohdistuvaa hyväksikäyttöä.

Esitimme aiemmassa lausunnossamme tällaisen toiminnan huomioimista myös törkeän kiskonnan työelämässä tunnusmerkistön kvalifointiperusteena olevana suunnitelmallisuutena. Lainvalmistelija vastaa nyt käsiteltävänä olevassa esityksessä, että kysymys liittyy ja tulee ratkaistavaksi rikosten yksiköintiä koskevien periaatteiden nojalla. Pidämme kuitenkin näiden tapausten pohtimista erityisen tärkeänä ottaen huomioon sen, ettei kyse välttämättä ole siitä, tuleeko asia arvioitavaksi useana rikoksena vai yhtenä rikoksena, jossa on useita asianomistajia, vaan että jäävätkö nämä tapaukset yksiköinnin vuoksi kokonaan tutkimatta ja rankaisematta, jolloin myös uhrin jäävät korvauksetta.

Rikosuhripäivystys pyytää tästä syystä, että valiokunta selventää mietinnössään ehdotettujen rikosnimikkeiden soveltumista tapauksissa, joissa työnantaja hyväksikäyttää suurta määrää työntekijöitä mutta yksittäisen uhrin kohdalla palkkasaatava jää pieneksi.

Suhde ihmiskaupan tunnusmerkistöön

Vaikka ihmiskaupan ja erityisesti törkeän kiskonnan työelämässä välistä rajanvetoa on esityksessä pyritty selkeyttämään, on siinä edelleen tiettyjä epäjohtonmukaisuuksia, joiden selventäminen on näkemyksemme mukaan erittäin tärkeää ottaen huomioon merkittävän eron työperäisen ihmiskaupan uhrin oikeusasemassa muun työperäisen hyväksikäytön uhriin verrattuna.

Aiemmin käsiteltyjen, riippuvaisen aseman täyttymistä liittyvien seikkojen, lisäksi esimerkiksi esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 68) todetaan ihmiskaupan ja työelämässä tapahtuvan törkeän kiskonnan rajanvedosta, että asia tulisi lähtökohtaisesti arvioitavaksi törkeänä kiskonnana työelämässä silloin, kun ”[h]yväksikäyttö ei ulottuisi palkanmaksun tai työaikojen noudattamista laajemmalle”. Toisaalta aiemmin mainitusti s. 66 taas todetaan, että ”[e]päsuhtaan arviointiin vaikuttaisivat siten myös hyväksikäytettävän ahdingon taikka muiden vastaavien tunnusmerkistötekijöiden laatu sekä tekijän ja uhrin tekemien suoritusten suuruus. Esimerkiksi hyväksikäytön vakavuus voisi toisin sanoen kompensoida tietyssä määrin sitä, ettei taloudellinen etu muodostu euromäärällisesti suureksi. Toisaalta vakavan hyväksikäytön tunnusmerkit viittaavat usein siihen, että kyse on vakavammasta rikoksesta, kuten törkeästä kiskonnasta työelämässä tai ihmiskau-pasta.” Rikosuhripäivystyksen näkemyksen mukaan edellä mainitun kaltaiset ristiriitaisuudet ovat omiaan hälventämään esityksen tarkoitettua selkeyttämisvaikutusta.

Rikosuhripäivystys katsoo myös, että pakkotyön käsitettä käsitellään esityksessä tavalla, joka voi olla omiaan ohjaamaan lainsoveltajaa käyttämään ihmiskaupan sijaan uusia lievempiä rikosnimikkeitä, vaikka ihmiskaupan tunnusmerkistö voisi täyttyä. Näin on esimerkiksi silloin, kun esityksessä (s. 7) todetaan oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa rajanvetotekijänä pakkotyön ja muiden

työperäisen hyväksikäytön muotojen välillä pidetyn ”sitä, onko hyväksikäytön kohteeksi joutuneella työntekijällä ollut työsuhteeseen tavanomaisesti liittyvä oikeus ja mahdollisuus kieltäytyä tehtävistä tai lopettaa niiden suorittaminen”. Kohdassa viitataan mm. Minna Kimpimäen artikkeliin sekä korkeimman oikeuden ennakkopäätökseen KKO 2022:2, joissa kuitenkin selvennetään, että mahdollisuudella kieltäytyä tehtävistä tai lopettaa niiden suorittaminen viitataan pitkälti työntekijän kokemukseen vaihtoehtoista tilanteesta (...”oliko työntekijä työnantajaansa selvaisessa erityisessä riippuvuussuhteessa, joka teki työsuhteesta irtautumisen vaikeaksi”; ”asianomistajat eivät muun muassa velkasuhteestaan johtuen olleet kokeneet voivansa lopettaa työnte-koa”).

Rikosuhripäivystys pitää siksi tärkeänä, että valiokunta vielä tarkentaa mietinnössään ihmiskaupan ja uusien nimikkeiden välistä rajanvetoa.

Suhde muuhun lainsäädäntöön

Avustajamääräys

Esityksessä todetaan ansiokkaasti, että ROL:n mukaisen avustajamääräyksen voi saada nykytilanteessa myös silloin, kun uhrin vapautteen tosiasiallisesti puututaan, vaikka rikosepäilyä tutkitaan törkeänä kiskontana tai mahdollisesti jopa kiskonnantapaisena työsyrintänä. RIKUn asiakkaiden avustajien mukaan tämä ei kuitenkaan ole viime aikoina toteutunut käytännössä lähes koskaan, etenkin silloin, kun rikosnimikkeenä on ollut kiskonnantapainen työsyrintä. Lisäksi se, että uhrin avustaja havaitsee mahdollisuuden ylipäätään hakea avustajamääräystä, saati osaa vedota hake- muksessa oikeisiin seikkoihin, vaatii yleensä, että avustajalla on erityisosaamista juuri työperäistä hyväksikäyttöä koskeviin rikoksiin liittyen. Näin ei kuitenkaan käytännössä aina välttämättä ole.

Rikosuhripäivystys toi työryhmämietintöä koskevassa lausunnossaan esille sen, että mietin- nössä oli todettu ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ottavan asiakkaakseen myös ihmiskau- pan lähirikoksen uhreja, kun taas edellä mainitun vastaanottolain esitöissä (HE 220/2022 vp, s. 27) todetaan, että ”[a]uttamisjärjestelmään ottaminen osoittaisi jatkossa nykyistä yksiselitteisemmin, että ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen erikoistuneen viranomaisen näkemyksen mukaan kyse on ihmiskaupan uhrista” (kohtaa on kuitenkin virheellisesti lainattu HE:ssä (s.46): ”- että ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen erikoistuneen viranomaisen näkemyk- sen mukaan kyse voi olla ihmiskaupan uhrista”). Ottaen edelleen huomioon sen, että em. vastaan- ottolain esitöissä todetaan (s. 25), että ”[a]uttamisjärjestelmään ottaminen on muille viranomai- sille vahva osoitus siitä, että henkilö voi olla ihmiskaupan uhri, mikä otetaan soveltuvin osin huo- mioon niiden päätösharkinnassa”, Rikosuhripäivystys katsoo, että mikäli ROL:n mukaisesta avusta- jamääräyksestä päätettäessä ei ohjeisteta edes huomioimaan auttamisjärjestelmän virallista tun- nistamista ihmiskaupan uhriksi, voi tämän katsoa muodostavan eri sääntelyjen välille systemaatti- sen jännitteen.

Työsuojelun kuuleminen

Lisäksi peräänkuulutimme aiemmassa lausunnossamme hallituksen esitykseen viittausta työsuoje- lun valvontalain 50 §:ään, jossa säädetään velvollisuudesta varata työsuojeluviranomaiselle tilai- suus tulla kuulluksi esitutkinnassa, syyttäjän velvollisuudesta varata työsuojeluviranomaiselle mahdollisuus lausunnon antamiseen ennen syyteharkinnan päättämistä sekä työsuojeluviran- omaisen läsnäolo- ja puheoikeudesta tuomioistuimen suullisessa käsittelyssä. RIKUn asiakastyön kokemuksen perusteella tämä työsuojelun valvontalain mukainen velvollisuus ei tällä hetkellä to-

teudu täysin missään sen 50 §:n 2 momentin mainitsemissa vaiheissa. Työsuojelun johdonmukainen kuuleminen esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä voi parhaimmillaan edistää valtakunnallisesti yhdenmukaisten tunnusmerkistöjen tulkintakäytäntöjen muodostumista.

Rikosuhripäivystys toivoo tästä syystä, että valiokunta viittaisi mietinnössään em. vastaanotto-lain ja työsuojelun valvontalain pykäliin sekä niiden huomioon ottamiseen uusia kiskontaa ja törkeää kiskontaa työelämässä koskevissa prosesseissa, ml. ROL:n mukaisesta avustajamääräyksestä päätettäessä.

Vahingonkorvaus

RIKU pitää uhrin oikeusturvan kannalta positiivisena kehityksenä, että oikeushenkilön rangaistus- ja korvausvastuuta selkiytetään. Toisaalta on huolestuttavaa, että kiskonnantapaisesta työsyrynnästä poiketen uudet rikosnimikkeet eivät lähtökohtaisesti oikeuta kärsimyskorvaukseen. Pidämme hyvänä sitä, että esityksessä (s. 46) on selvästi todettu, että oikeus kärsimyskorvaukseen kuitenkin voi syntyä, vaikka vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä mainittuun oikeushyvään kohdistuvaa rikosta ei lueta vastaajan syyksi erillisenä rikoksena, vaan sen katsotaan sisältyvän muuhun rikokseen.

Vaikka jo tällä hetkellä ainakin törkeästä kiskonnasta on maksettu kärsimyskorvausta sillä perusteella, että sen yhteydessä on loukattu tosiasiallisesti myös vapautta, joka on kärsimyskorvaukseen oikeuttava oikeushyvä, on olemassa riski, ettei työperäisten hyväksikäyttörikosten osalta kokematon avustaja osaa vaatia päämiehelleen kärsimyskorvauksia silloin, kun asiaa käsitellään kiskontana tai törkeänä kiskontana työelämässä.

Vaikka esityksessä (s. 44) todetaan, että ”työperäinen hyväksikäyttö voi loukata perustuslain 6 §:ssä turvattua yhdenvertaisuutta, koska se kohdistuu pääasiallisesti ulkomaalaisiin työntekijöihin, jotka ovat Suomen työmarkkinoilla usein muita haavoittuvaisemmassa asemassa”, ei tätä ole kuitenkaan tuotu esille kärsimyskorvausta käsittelevässä esityksen osiossa. Yhdenvertaisuutta tai syrjimättömyyttä ei ole myöskään mainittu esityksen sivulla 37, jossa käsitellään niitä oikeushyviä, joiden rikosoikeudellista suojaa lakimuutoksilla vahvistettaisiin. Rikosuhripäivystyksen käsityksen mukaan lakimuutoksella ei ole tarkoitus heikentää työperäisen hyväksikäytön uhrin asemaa, ja lakimuutoksen seurauksena työperäistä hyväksikäyttöä koskevassa sääntelyssä korostuisivat suojattavina oikeushyvinä varallisuuden ohella edelleen myös syrjimättömyys ja joissakin tapauksissa vapaus, jotka oikeuttavat VahL 5:6:n mukaiseen korvaukseen kärsimyksestä.

Rikosuhripäivystys toivoo, että valiokunta korostaa mietinnössään, että vaikka uusien säännösten ensisijainen suojelukohde on varallisuus, voi työelämässä tapahtuva kiskontarikos tosiasiallisesti loukata myös yhdenvertaisuutta, ihmisarvoa tai joissain tapauksissa vapautta, minkä vuoksi se voi tällä perusteella oikeuttaa uhrin myös kärsimyskorvaukseen.

Pia Marttila
erityisasiantuntija
ihmiskaupan uhrien erityistukipalvelu